

Kolk van Schouten in Elden

CULTUURHISTORIE

STEENEN KAMER GETEISTERD DOOR WATER EN IJS

ACHTERGRONDEN

De kolk is gevormd na een dijkbreuk in januari 1820. Mede door doorbraken bij Driel en Oosterhout overstromden de Betuwe, de Tielerwaard en de landen van Buren en Culemborg. Uiteindelijk bezweek ook de Lingedijk bij Oosterwijk en Kedichem. Hierdoor werden ook de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard een prooi van de golven. In Elden leed vooral boerderij De Steenen Kamer nadeel. Water en ijs veroorzaakten schade aan gebouwen, fruitgewas, wintergraan en knotwilgen; voorraden hooi en paardenbonen dreven weg. Tabaksland, akkers en weiden raakten bedolven onder het zand dat het water had losgewoeld in de ontstane diepe kolk. Het dijkgat werd provisorisch gedicht door aanleg van een ringdijk buitenom het wiel. Later werd die ringdijk omgetoverd tot een sierlijk kronkelende banddijk, een vingerling. Er werd ook een dam gelegd om de kwel in de kolk te beteugelen.

LANDSCHAP

EEN VERTROEBELD AQUARIUM

KWALITEITEN

Nog in 1989 stond de Kolk van Schouten bekend als het Aquarium van Elden. Volgens ingewijden behoorde het wiel tot de "schoonste en helderste wateren van Nederland". Een lofzang, die de Eldense kolk met name dankte aan de kwel. Het schijnt dat niet alleen vanuit de rivier maar ook vanaf de Veluwe kwelwater naar de Kolk van Schouten vloeide. Toestromend via doorlatende, pleistocene grondlagen, was het Veluwse kwelwater kristalhelder en vergelijkbaar met beek- of sprenghwater.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw was de kweltoevoer vanaf de Veluwe vermoedelijk al sterk verminderd. De helderheid van het kolkwater moet ook zijn teweeggebracht door klassieke wieleigenschappen; de kolk was rond 1980 nog liefst veertien meter diep, bezat steile oevers met weinig flora en had bijgevolg een kleine vispopulatie.

De kolk van Schouten is een van de laatste wielen die in de Over-Betuwe zijn ontstaan. In de laatste halve eeuw holde de toestand van dit gave binnenwiel achteruit. Toch heeft de plas nog die voor een wiel kenmerkende ronde vorm. Aanwezig is ook nog het sierlijke beloop van de dijk van 1820 - de vingerling -, al springt het niet in het oog door een banddijkverlegging aan de noordoostkant van de kolk. Zowaar ligt bij het witte woonhuis aan de zuidoostkant nog een relict van de in 1820 weggevaagde dijk. Ook de kweldam is nog goed te onderscheiden. Zo ook een overlaat in die dam en een kwelafvoersloot. Dankzij de kwel ademt de kolk nog volop de dynamiek van de nabije rivier. Al met al een landschap dat nog boekdelen vertelt over de achtergronden van het Betuwse deel van Arnhem.

MANCO'S; GEVAREN

Door allerlei omstandigheden ging het bergaf met de Kolk van Schouten. Hier en daar werd het wiel aangetast door dumpactiviteit, deels in de vorm van aanberming met de dijkverzwaring. Ook werden de oevers meer glooiend gemaakt zodat de flora zich uitbreidde. Meer vegetatie en meer vispopulatie leidden tot meer bemesting, daarmee tot minder helderheid van water. Debet aan die teloorgang moet ook zijn geweest het stokken van kwelstromen, deels door verdroging op de Veluwe, deels door het duchtig dempen van kolkdelen, waarbij wellen zullen zijn gedicht. Overigens wijten omwonenden het troebele kolkwater aan de hengelsport; er zou buitensporig lokvoer worden uitgestrooid. De kolk blijkt kwetsbaarder dan ooit voor langdurige droogte; hij mist de biologische reserve van weleer. In de beruchte warme zomer van 2003 had hij het zichtbaar moeilijk. Ongelukkig is eveneens dat het wiel vanaf de dijk haast niet meer te overzien is als gevolg van opkomende wilgenruigte. Deze rimboe verstoort de relatie tussen wiel en dijkbocht. Een ander minpunt behelst de onzichtbaarheid van de nog intact zijnde kweldam. Deels gaat die op in gazon, deels gaat die schuil achter ruigte. Ook is de kweldamoverlaat beschadigd. Bovendien maakt de omgeving hiervan een rommelige indruk doordat bagger en afval uit de kwelafvoersloot zijn achtergelaten op de slootoever. Uit het beheer spreekt nog geen helder inzicht in de achtergronden van het wielandschap.

LANDSCHAPPELIJKE AANBEVELINGEN

- Aanbevelenswaardig is een herstel van sommige kwaliteiten van het ooit zo serene binnenwiel, al mag de stabiliteit van de nabije dijk daar beslist niet onder lijden. Nodig is allereerst het opruimen van de laag organisch verontreinigde slib op de bodem.

Kolk van Schouten in Elden

- Daarnaast kan op relatief grote afstand van het wakende dijkstuk – in het zuidoostelijk deel van de plas – worden getracht de wioldiepte enigszins te herstellen. En wel zodanig dat wat oude wellen worden opengehaald en de kwel een tikkeltje wordt bevorderd. Misschien dat aldus ook het voor stille wateren met diepe gronden zo karakteristieke verschijnsel - de spronglaag -, voorzover althans verdwenen, terugkeert.
- Wegens de veiligheid van de bewoners van de nabije woonwijk – vooral de kinderen –, waar nodig, de kolkoevers inrichten als anti-verdrinkingsberm, bijvoorbeeld door rietaanplant.
- Gestreefd wordt ook naar herstel van een gedempt wielgedeelte in de noordoosthoek; dit gebiedje dras plas zetten.
- In het aangrenzende, diepere, kolkgedeelte gele plomp ontwikkelen. Deze plant eveneens uitzetten in de zuidwesthoek van het wiel, waar de plomp voorheen welig tierde.
- Riet handhaven bij de noordoostelijke en noordwestelijke oever omwille van een meer gevarieerde overgang van water naar bloemrijk grasland. Noodzakelijk is nog verwijdering van de wilgenjungle op de noordoever om hier openheid te scheppen en zo de relatie tussen wiel en dijkbocht te herstellen.
- Ook stappen doen om te komen tot een hechtere relatie tussen de kweldam en het wiel; bij de westoever: opschonen van het talud van de kweldam zodat deze meer herkenbaar wordt, herstel van de overlaat van grasbeton, schoonmaken van de verbinding met de nabije kwelsloot, opruiming van ruigte, zoals berenklaauw, op de rabatten tussen kweldam en wiel en restauratie van tussenliggende greppels. Voorts op de rabatten knotwilgen aanplanten, waarin hopelijk, net als voorheen, weer eenden gaan nestelen.

- Bij de zuidoever de relatie tussen kweldam en wiel meer herkenbaar maken door ontwikkeling van zones bloemrijk grasland. Dit kan worden bewerkstelligd door meer afwisseling in maaibeheer.
- Overigens het parkbos langs het zuidelijke deel van de kweldam handhaven als coulisse en verrijken met inheemse, streekeigen soorten.
- Voorts kan, net als op de Holthuiserdijk, struweel worden aangebracht op de nabije dijk. Hierdoor komt de dijkbocht van 1820 beter uit de verf. Ook zal door die begroeiing het Eldense dijkstuk worden ervaren als een smaakvol onderdeel van een monumentale schaduwrijke dijk, gelegen tussen Holthuizen en Meinerswijk en fungerend als een gewichtige kapstok voor identiteit van het Betuwse deel van Arnhem.
- Geprobeerd moet worden aan het wiel een retentiefunctie te geven in het waterbeheer. Bij plasregen in de zomer zou vanaf de daken van de huizen in de nabije wijk hemelwater kunnen toevloeien. Water, dat, op voorwaarde dat het voldoende is gezuiverd, de landschappelijke en ecologische kwaliteiten van het wiel kan versterken. Het regenwater van de wijk kan wellicht toestromen via de kwelafvoersloot en de kweldamoverlaat.

RECREATIEVE AANBEVELINGEN

- Wenselijk is de aanleg van een wandelroute rondom de kolk, deels over de kweldam, deels langs de dijkteen.
- Bij de overlaat de passage vergemakkelijken met een bruggetje.
- Rond een pleisterplaatsje bij de zuidoever kan een informatiebord worden aangebracht dat de achtergronden van het wiel belicht. Daarbij behoort te worden verwezen naar de lotgevallen in 1820 op de naburige boerderij De Steenen Kamer, heden een pannenkoekenhuis.

ECOLOGIE

OPMARS GEVINDE BEAUTY ALS MIJLPAAL

ECOLOGISCHE OPMERKINGEN BIJ DE LANDSCHAPPELIJKE VOORSTELLEN

KOLK

- De kolk oogt bepaald niet als “het Aquarium van Elden”. En gele plomp en waterlelie schitteren door afwezigheid. Reden, waarom het wiel, weliswaar niet gespeend van rietkragen, een sombere indruk maakt.
- Door de kolkbodem op te schonen en de kolkdiepte weer ietwat te herstellen zullen kwel en waterkwaliteit worden bevorderd. Hierdoor zal het wiel beter in staat zijn hete, droge zomers als die van 2003 zonder kleerscheuren te doorstaan. Zo ontstaan gunstiger omstandigheden voor de vispopulatie, met name voor vissoorten als de bittervoorn, de ruisvoorn, de zeelt en de snoek. Meer waterbewoners trekken meer visetende vogels aan, zoals zaagbekken.

Kolk van Schouten in Elden

KOLKOMGEVING

- Behalve bij de zuidelijke en de noordelijke oevers ook langs het dijklichaam bloemrijk grasland ontwikkelen om meer vlinders aan te trekken.

- Gewenst is ook een meer afwisselende beplanting langs het wiel. Reden om het riet aan de noordoost- en noordwestoever wat terug te dringen.
- Daarentegen langs de zuidoever inhammen vormen waarin de groei van riet en gele lis wordt bevorderd. Het maken van die inhammen kan het best geschieden ter hoogte van de in het gazon aangebrachte bloemrijke zones. Op deze wijze krijgt het wiel, dat vooral aan de zuidkant een parkvijver lijkt, een natuurlijker gezicht. De rietpartijen zullen een steentje bijdragen aan de waterzuivering. Daarnaast vormen ze een schuilplek voor vissen en lokken ze insecten en vogels, misschien ook de rietzanger.
- Herprofilering van aanwezige rabatcultuur en ecologisch maaibeheer alhier begunstigen kleine knaagdieren, zoals muizen.
- Gepromoveerd tot ecologische topper is de bittervoorn. Een gevinde beauty, levend van algen en buiten de paaitijd getooid met een donkergroene streep over zijn achterlichaam. In de paaitijd krijgt het mannetje een praalgewaad. Rug en bovenste helft van de zijden zijn dan glanzend groen, blauw of lila. Terwijl de onderste lichaamshelft roodachtig, karmijn of oranje is en de lengtestrepen op de flanken glanzend smaragdgroen zijn. De wijfjes deponeren de kuit in de mantelholte van zoetwatermossels. Deze mossels zijn wars van vervuild water en dragen zelf bij aan de waterzuivering door hun onverpoosde filtrerende activiteit. De jonge bittervoorns zullen voldoende schuilgelegenheid vinden tussen de gele plomp en de andere waterflora. Al met al verzinnebeeldt de opmars van de bittervoorn in de Kolk van Schouten de aanwezigheid van zuiver kolkwater en florarijke, fleurig ogende kolkoevers. Aldus symboliseert onze beauty de ambities ten aanzien van “het Aquarium van Elden”. Aan te bevelen zijn verder nog afspraken met de hengelaars over het voeren en uitzetten van vis.

Kolk van Schouten in Elden

